

A laesio enormis a római jogban és annak továbbélése során¹

Laesio Enormis in Roman Law and Its Survival

The aim of this study is to provide a comprehensive examination of the historical and comparative legal background of the doctrine of laesio enormis, with particular attention to its roots in ancient legal systems and its subsequent development and integration into European private law throughout the medieval and modern periods. The study analyses the Roman law regulation of laesio enormis, as well as analogous provisions found in Mesopotamian and Jewish law, and explores the treatment of the concept within Christian legal thought. Furthermore, it considers the presence of the doctrine in various modern civil codes and examines the relationship between laesio enormis and the doctrine of consideration as developed in the common law tradition. The study aims to introduce new perspectives on laesio enormis by addressing areas of inquiry that have received less scholarly attention, including the rule's broader social justification and legitimacy.

Keywords: *laesio enormis, gross disparity in value, consideration, ona'ah, Roman law, private law*

1. Bevezetés

A tanulmány célja annak átfogó vizsgálata, hogy a felértúli sérelem szabálya milyen antik jogtörténeti előzményekkel hozható összefüggésbe, valamint a közép- és újkori továbbélése során az európai magánjognak mennyiben vált részévé. A tárgykörnek jelentős szakirodalma van, ezért elsősorban annak szintetizálására és egyes kérdéskörökben az egyéni megközelítésre helyezem a hangsúlyt.

* ORCID ID: 0000-0002-6804-5665.

¹ Ez a tanulmány a „Párhuzamok jogi kultúránk zsidó-keresztény és római jogi gyökerei között IV.” című konferencián 2025. június 13-án Pécsen elhangzott előadás szerkesztett változata.

2. A *laesio enormis* a római jogban

A piactgazdaság viszonyai között teljes mértékben elfogadott, hogy az áruk forgalmazása és a szolgáltatások nyújtása során a bekerülési költségeket meghaladja az értékesítésből származó bevétel, vagyis profitot termeljen a gazdasági vagy kereskedelmi tevékenység.² Az ókori Római Birodalomban is ez a megközelítés érvényesült és kivételesen avatkozott be az állam a kereskedelmi viszonyokba. Ilyenre példa a valószínűleg *Iulius Caesar* nevéhez köthető, Kr. e. 18 körül keletkezett *lex Iulia de Annona*, ami a gabonával való spekulációt és a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokat szabályozta.³ Erre azért volt szükség, mert Róma gazdasága nagymértékben ki volt téve a gabonaimport során alkalmazott kereskedői áraknak, így elkerülhetetlenné vált annak mesterséges emelésével szemben fellépni. Ezt alapvetően büntetések kilátásba helyezésével próbálták visszaszorítani, amelynek érvényre juttatása érdekében *Augustus* uralkodása végén külön tisztséget állítottak fel, és a *praefectus annonae* hatáskörébe tartozott a gabonakereskedelem ellenőrzése.

Szintén a kereskedelembe történő állami beavatkozásnak minősült a piacfelügyelet intézményi kereteinek kialakítása Kr. e. 367-ben a *lex Licinia* útján az *aedilis curulisek* szabályozási és ellenőrzési jogkörének megteremtésével.⁴ Ők felügyelték a piacok, fürdők, vendéglátóipari egységek rendjét, és hatáskörük kiterjedt arra, hogy a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatot folytatókkal szemben fellépjenek, például a hamis súlyokat használó vagy más módon csalókkal szemben, ezen kívül vizsgálták az élelmiszerek minőségét és árát, a magtárakat és a gabona megfelelő áron történő kiszolgáltatását.⁵

A római kereskedelmi ügyletek közül a leggyakoribb az adásvétel (*emptio venditio*) volt,⁶ amely kezdetben *mancipatio*, illetve *traditio* útján ment végbe, majd a Kr. e. 3. századtól már formáságoctól mentes, a felek megegyezésén alapuló konszenzuális szerződés lett.⁷ Az adásvétel esetében számos olyan jogelvet és konkrét jogi normát alakított ki a joggyakorlat, amelyek a tisztességtelen eladói magatartást kívánták visszaszorítani, így például a kellékszavatosságot biztosító keresetek (*actio redhibitoria*, *actio quanti minoris*) bevezetésével.

-
- 2 Ez a római jogban is általánosan elfogadott és a joggyakorlatban is megjelent elv volt. Például *Papirius Iustus* úgy foglalt állást, hogy „*Quibus mensuris aut pretiis negotiatores vina compararent, in contrahentium poteste esse*”. „[h]ogy a kereskedők milyen mérték szerint és milyen vételárért veszik meg a bort, ez a szerződők hatalmában áll.” *Papir.* D. 18, 1, 71. *Paulus* pedig kifejezetten azt írja, hogy „(...) *in emendo et vendendo naturaliter concessum est, quod pluris sit, minoris emere, quod minoris sit, pluris vendere, et ita invicem se circumscribere*”. „(...) az adásvételnél természetesen meg van engedve, hogy ami többet ér, azt olcsóbban vegyük meg, s ami kevesebb értékű, azt drágábban adjuk el, és így kölcsönösen rászedjük egymást”. *Paul.* D. 19, 2, 22, 3. Fordítás: FÖLDI – HAMZA, A római jog története és intézüciói 516. Általánosságban a római jog liberális volt a szolgáltatás és ellenszolgáltatás közötti nagyobb mértékű értékkülönbség esetén is, és csak szűk körben alkalmazott korrekciós szabályokat, pl. megtévesztés (*dolus malus*) vagy feléntüli sérelem (*laesio enormis*) esetén. FÖLDI – HAMZA, A római jog története és intézüciói 486., 516.
- 3 „*Lege Iulia de annona poena statuitur adversus eum, qui contra annonam fecerit societatemve coierit, quo annona carior fiat. 1. Eadem lege continetur, ne quis navem nautamve retineat aut dolo malo faciat, quo magis detineatur. 2. Et poena viginti aureorum statuitur*”. D. 48, 12, 2. Lásd ehhez: SUKACIĆ, Consumer protection in ancient Rome – *lex Iulia de annona* and *edictum de pretiis rerum venalium* as prohibitions of abuse of dominant position? 107–117. Valószínűleg ez a törvény szolgált modellként *Diocletianus* 301-ben meghozott ármaximalizáló rendeletéhez is.
- 4 *Cic.* de leg. 3, 7.
- 5 *Liv.* 30, 26, 6; 26, 10, 1.
- 6 *Paul.* D. 18, 1, 1.
- 7 *Paul.* D. 18, 6, 8 pr.

A röviden vázolt történeti előzmények után a szerződő felek szabad megállapodásának elvébe radikális beavatkozásnak minősült felértúli sérelem szabályának kialakítása.⁸ *Diocletianus* és *Maximianus* császárok két *rescriptuma* vezette be a *laesio enormis* esetén alkalmazandó jogkövetkezményeket.⁹ Ezzel az ingatlanát az igazságos ár felénél kisebb összegű vételárért értékesítő eladó számára adtak jogi védelmet, és biztosítottak részére korrekciós lehetőséget.¹⁰ A szabály csak ingatlanok adásvételére vonatkozott és csak az eladó érdekében volt alkalmazható.¹¹ A felértúli sérelem

- 8 A *laesio enormis*, illetve a *laesio ultra dimidium* elnevezések középkori eredetűek. A *laesio enormis* római jogi szabályainak kialakulásával és a magyar nyelvű jogirodalmával kapcsolatban lásd: DÖMÖTÖR, Szempontok a felértúli sérelem doktrínájának jogösszehasonlító vizsgálatához 275–280. DÖMÖTÖR, Észrevételek a *laesio enormis* és továbbélése kérdéshez 45–50. JUSZTINGER, A vételár az ókori római adásvételnél 75. JUSZTINGER, Ármeghatározás a római adásvételnél 1–16. JUSZTINGER, A vételár a római jogban: „emtionis substantia constitit ex pretio” 114–129. JUSZTINGER, Az árképzés korlátai a római adásvételnél 49–64. PÓKECZ KOVÁCS, A *laesio enormis* és továbbélése a modern polgári törvénykönyvekben 177–185. PÓKECZ KOVÁCS, A felértúli sérelem dogmatikai konstrukciója a római jogban és a modern polgári törvénykönyvekben 116–126. PÓKECZ KOVÁCS, *Laesio enormis* and its survival in modern civil codes 242. VISKY, Die Proportionalität von Wert und Preis in der römischen Rechtsquellen des III. Jahrhunderts 355–388. A főbb külföldi szakirodalom áttekintését lásd: ERNST, *Klagen aus Kauf* 2282. ZIMMERMANN, *The Law of Obligations* 252.
- 9 „*Rem maioris pretii si tu vel pater tuus minoris pretii distraxit, humanum est, ut vel pretium tu restituente emptoribus fundum venditum recipias auctoritate intercedente iudicis, vel, si emptor elegerit, quod deest iusto pretio recipies, minus autem pretium esse videtur, si nec dimidia pars veri pretii soluta sit*”. „*Ha te vagy apád nagyobb értékű dolgot kisebb árért adtatok el, az emberiség kérdése az, hogy te a bírói tekintély közreműködésével az ár visszaadása mellett az eladott telket visszakapd, vagy ha a vevő azt választand, kapd meg azt, ami az igazságos árhoz hiányzik*”. C. 4. 44. 2 Diocl. et Maxim. (a.285). „*Si voluntate tua fundum tuum filius tuus vendidit. Dolus ex calliditate atque insidiis emptoris argui debet vel metus mortis vel cruciatus corporis imminens delegi, ne habeatur rata vendido. Hoc enim solum, quod paulo minori pretio fundum venundatum significas, ad rescindendam emptionem invalidum est. Quod videlicet si contractus emtionis atque venditionis cigitasses substantiam et quod emptor viliori comprandi, venditor cariori distrabendi votum gerentes ad hunc contractum accedant vixque post multas contentiones, paulatimvenditore de eo quod petierat detrahente, emptore autem huic quod obtulerat addente, ad certum consentiant pretium, profecto perspiceres neque bonam fidem, quae emtionis atque venditionis conventionem tuetur, pati neque ullam rationem concedere rescindi propter hoc consensu finitum contractum vel statim vel post pretii quantitatis dislocationem: nisi minus dimidia iusti pretii, quod fuerat tempore venditionis, datum est, electione iam emptori praestita servanda*”. „*Ha fiad akaratódból eladta a telkedet. A rosszhiszemű eljárás kimutatható a vevő ravaszságából és fondorlatából, avagy halálfélelem és fenyegető kínzás esetén derülhet ki, hogy ne legyen érvényes az eladás. Az egyedül ugyanis, hogy a telket kissé alacsony áron eladottnak jelentetd ki, még nem elégséges a vásárlás érvénytelenítéséhez. Tudniillik, hogy ha belegendolsz az adásvételi szerződés lényegébe, és abba, hogy a vásárló az alacsonyabb áron való megvásárlást, az eladó pedig a magasabb eladást kívánva jut el ehhez a szerződéshez, nagy nehezen, sok vita után, lassanként, miközben az eladó abból, amit kért, enged, a vásárló pedig ahhoz, amit ajánlott, hozzátész, (majd) megegyeznek a megfelelő árban; tüstént megláthatod, hogy sem az adásvételi megegyezést őrző jóhiszem nem engedi, sem valami ok adása, hogy emiatt a megegyezéssel záruló szerződést megsemmisítsük tüstént vagy az ár mennyiségéről való vitatkozás után, hanem ha kevesebb lenne (a vételár) mint a valódi ár fele a dolog eladásának időpontjában, és kevesebbet is fizettek érte, a választás lehetősége a vevőt illeti meg...*” C. 4. 44. 8 Diocl. et Maxim. (a. 293). A magyar nyelvű fordítások innen származnak: PÓKECZ KOVÁCS, A *laesio enormis* és továbbélése a modern polgári törvénykönyvekben 178–179.
- 10 Lásd ehhez: FÖLDI – HAMZA, A római jog története és intéstitúciói 513. KECSKÉS, A szolgáltatás és ellenszolgáltatás értékaránytalansági problémái a szerződési jogban I–II. 66–68.; SIKLÓSI, Az érvénytelenségi ok kiküszöbölésének néhány kérdése a római jogban és annak továbbélése során 67–70.
- 11 „*Diocletianusnál az egyoldalú védelem indokolt volt, ui. szorult helyzetben ingatlant szoktak eladni, venni azonban nem. A felértúli sérelem általánosításánál azonban Iustinianus nem vette figyelembe, hogy más áruknál (pl. élelmiszereknél) a vevő is kerülhet kényszerhelyzetbe és kénytelen uzsoradáron vásárolni*”.

fennállása esetén bölcs jogkövetkezmény volt az adásvétel előtti állapot helyreállítása azzal, hogy a vevőt *facultas alternativa* illette meg, és az alapján kiegészíthette a vételárat az áru igazságos árára. Ez részben utólagos korrekció, és megítélésem szerint legalább ennyire prevenciós funkciót töltött be, arra ösztönözve a vevőt, hogy legalább az igazságos ár felét fizesse meg vételárként, ellenkező esetben azt kockáztatta, hogy csak a teljes igazságosnak tekintett ár ellenében tarthatta meg az ingatlant.

A szabály régóta magára vonta a romanisták érdeklődését és annak gazdasági, jogi vetületeinek elemzése kapcsán különböző teóriák jelentek meg. Tekintettel arra, hogy ezeket napjainkra részletesen bemutatták, ezért a teljesség igénye nélkül ezúttal csak utalni szeretnék a főbb, mai napig megnyugtatóan nem tisztázott értelmezési kérdésekre.

Kérdéses, hogy kitől származik a szabály? Egyes szerzők *Diocletianustól* (*Visky, Mayer-Maly* stb.) eredeztetik, mások arra az álláspontra helyezkednek, hogy *Iustinianus* kompilátorainak alkotása (*Gradenwitz* stb.), míg van olyan köztes nézet is, hogy ugyan *Diocletianustól* származik, de interpolált (*Horvát* stb.).¹² Szintén kérdéses, hogy mit értettek igazságos ár (*iustum pretium*) alatt?¹³ További szakirodalmi vitákat generált az is, hogy mi a jogkövetkezménye a felentúli sérelemnek? Egyes szerzők szerint sikeres megtámadás alapján érvénytelenség (*Hackl, Ziliotto, Siklósi* stb.),¹⁴ mások szerint a szerződés felbontására való jog (*Kaser, Schlosser*),¹⁵ még pontosabban elállási jog gyakorlása (*Klami, Jusztinger*).¹⁶ Máig nem került egyértelműen tisztázásra, hogy a szabály bevezetését az infláció, a vagyonszerzési adó megfizetése iránti közérdek, a kiszolgáltatott eladó emberségre (*humanitas*) alapított védelme, vagy esetleg más indokolta.

Az előzőekben vázolt főbb problémák részletezése vagy azok megoldására teendő kísérlet helyett a továbbiakban a *laesio enormis* kapcsán egy más megközelítésre helyezem a hangsúlyt, arra, hogy a felentúli sérelem a római jogászok egyedi alkotásának, *creatio ex nihilo* tekinthető-e, vagy az ókorban léteztek-e más államok jogában ezzel párhuzamba állítható hasonló előírások.

3. A visszaváltási jog egyes ókori népek jogában

3.1. Mezopotámia

Az eszunnai törvények óakkád nyelvű ókori mezopotámiai gyűjtemény volt, amelynek megalkotása Kr. e. 1930 körülre datálható.¹⁷ A *Bilalama* uralkodásának idején keletkezett, közel hatvan szabályt tartalmazó kódex a városról kapta a nevét, amely fontos politikai és gazdasági központ volt Mezopotámiában. A törvényt tartalmazott magán- és büntetőjogi rendelkezéseket.

A törvénykönyv 39. §-a előírta, hogy ha egy ember elszegényedik és eladja a házát, úgy amikor a vevő el akarja adni, a ház eredeti tulajdonosa megválthatja azt. A szabály alkalmazásának

BENEDEK, Római magánjog. Dologi és kötelmi jog 172.

12 Lásd ennek elemzését részletesen: PÓKECZ KOVÁCS, A *laesio enormis* és továbbélése a modern polgári törvénykönyvekben 178–179.

13 Lásd ehhez: JUSZTINGER, A vételár a római jogban: „*emtionis substantia constitit ex pretio*” 114–128.

14 PÓKECZ KOVÁCS, A felentúli sérelem dogmatikai konstrukciója a római jogban és a modern polgári törvénykönyvekben 117–119. SIKLÓSI, A szerződés „érvényessé válásának” problémájához a római jogban és a modern jogokban 206.

15 PÓKECZ KOVÁCS, A felentúli sérelem dogmatikai konstrukciója a római jogban és a modern polgári törvénykönyvekben 117–119.

16 PÓKECZ KOVÁCS, A felentúli sérelem dogmatikai konstrukciója a római jogban és a modern polgári törvénykönyvekben 117–118. JUSZTINGER, Észrevételek a felentúli sérelem római jogi forrásaihoz 343–367.

17 DRIVER – MILES, *The Babylonian Laws* I 5.

előfeltétele, hogy a tulajdonos szorult vagyoni helyzetében kényszerüljön a házának eladására, vagyis az értékesítésre gazdasági kényszer vezesse. A tényállás megvalósulása esetén az eladó megváltási (visszaváltási) jogot gyakorolhatott, amikor a vevő a házat a későbbiekben harmadik személynek akarta értékesíteni. A szabály, hasonlóan a római jogi felentüli sérelemhez, csak az eladót védi. Ugyanakkor a római jogi szabályhoz képest eltér abban, hogy nem bárkire, csak az elszegényedett eladóra, és nem telekre, csak ház esetén alkalmazható. Szembetűnő különbség továbbá, hogy a szabály az értékaránytalanságtól függetlenül alkalmazható és az eladót illeti meg a választás lehetősége. A jogkövetkezmény is más természetű, az eladót a mai fogalmaink szerint elővásárlási jog vagy még inkább feltételes visszavásárlási jog illette meg a megváltás által.

A Kr. e. 17–18. század körül uralkodott *Hammurapi* törvénykönyvének megalkotási dátumát pontosan nem ismerjük.¹⁸ Annak vallási tartalmú bevezetésben *Hammurapi* deklarálja, hogy uralkodóként kötelessége a rábízott népnek igazságot adni és a környező népeknek békét biztosítani. A korszak kiemelkedő alkotásának számító törvénykönyv¹⁹ valójában módosított rögzítése a babiloni szokásjognak, gyakorlatilag az esetjog összegyűjtése és egyben megreformálása.²⁰

Hammurapi törvénykönyvének 119. §-a szerint: „Ha valaki adósságba esik, mire rabszolgánóját, ki neki gyermeket szült pénzért eladja: a pénzt, melyet a kereskedő megadott, a rabnő gazdája megfizeti és rabnőjét visszaváltja”.²¹

Az eszennai törvénnyel összehasonlítva itt is a válságos gazdasági helyzetbe kerülő eladót védtek, azonban rabszolgánő eladása esetén „visszaváltási” jog illeti meg az eladót, ami az opciós vétel egyik alakzatának, a visszavásárlási jognak feleltethető meg. A jogalkotót itt sem feltétlenül az értékek közti objektív aránytalanság motiválhatta a szabály megalkotása során, sokkal inkább az elszegényedő ember védelmi helyzetének megteremtése.

Megítélésem szerint a két szöveg párhuzamba állítható a felentüli sérelem alap gondolatával, miszerint az eladóra nézve hátrányos értékesítés esetén utólag lehetőséget biztosít az érdeksérelem kiküszöbölésére. Másrészről további kutatást igényel annak elemzése, hogy a mezopotámiai szabályok mennyiben szolgálhattak fiduciárius hitelbiztosíték alkalmazásával kapcsolatos korrekt elszámolás érvényre juttatására.

3.2. A zsidó jog

Mózes harmadik könyve (*Leviticus, Leutikon, Leviták*) elsősorban a papságnak szóló kultikus szabályokat tartalmaz, de konkrét jogi előírások is megismerhetők belőle. Ebben szerepel egy olyan előírás az uzsora tilalma és a szolgák védelme kapcsán, ami jelentősen hasonlít a felentüli sérelem tényállására. „És ha a jövevény vagy zsellér vagyonra tesz szert melletted, a te atyádfia pedig elszegényedik mellette, és eladja magát a melletted lévő jövevénynek, zsellérnek, vagy jövevény nemzetségéből való sarjadéknak, mindamelletts, hogy eladta magát, megváltható legyen, akárki megválthassa azt az ő atyjafiai közül. Vagy nagybátyja, vagy nagybátyjának fia váltsa meg azt, vagy

18 Az egyes időpontokkal kapcsolatos nézetek tekintetében lásd: DRIVER – MILES, *The Babylonian Laws I* 34. és XXV. Feltehetően a Kr. e. 18. század második felére tehető a kódex keletkezése.

19 KOHLER – PEISER, *Hammurabi's Gesetz I* 142. Hammurabi törvénykönyvével kapcsolatban lásd továbbá: MÜLLER, *Das syrisch-römische Rechtsbuch und Hammurabi*; MÜLLER, *Über die Gesetze Hammurabi's*.

20 COHN, *Die Gesetze Hammurabis* 9. Lásd továbbá: REHME, *Geschichte des Handelsrechts* 56.; SELB, *Antike Rechte im Mittelmeerraum. Rom, Griechenland, Ägypten und der Orient* 141.; FINET, *Le Code de Hammurapi*.

21 A fordítás lásd: KMOŠKÓ, *Hammurabi törvényei* 42.

az ő nemzetségéből való vérrokona váltsa meg azt, vagy ha módja van hozzá, maga váltsa meg ő magát.”²² „Ha valaki lakóházat ad el kerített városban, az kiválthatja azt az eladás esztendejének elteléséig; egy esztendőn át válthatja ki azt. Ha pedig ki nem váltják az esztendőnek teljes elteléséig, akkor a ház, amely kerített városban van, örökre azé és annak nemzetségei marad, aki megvette azt; nem szabadul fel a kürtölésnek esztendejében.”²³

Az idézett részletek a megváltást szabályozzák, egyrészt szabad ember, másrészt lakóház esetében. Hasonlóan alakul a norma logikája és dogmatikai felépítése, mint *Hammurapi* törvénykönyvében a rabszolgánál eladása esetén. Itt sem feltétel a feltűnő értékaránytalanság, viszont az eladó érdekének védelme jelentőséggel bír.

A Misna, *Jehuda Hanászi* által összeállított, „ismétléssel tanulás”, „szóbeli tan” is foglalkozik hasonló kérdéskörrel. A negyedik fejezet *Nezikin* (károk) tíz traktusban tárgyalja az adásvételt, ahol felmerül az *ona'ah* (túlárazás vagy csalás az árban) doktrínája, amely szerint az adásvételi szerződés érvényteleníthető, ha az ár több mint egyhatoddal eltér a vételártól (*mekah*), ami a piaci árat jelenti. A szabályt *Tannaim* (i. sz. 1. és 2. század) rabbinikus jogászai dolgozták ki. „4.3: A túlárazás négy ezüstdénár a huszonnégyhez képest egy *sela'*-nál, azaz a vételár egyhatoda. Meddig lehet visszalépni (az ügyletből)? Amíg (a sértett fél) meg nem mutatja azt egy kereskedőnek vagy rokonának (értékelés céljából) ... 4.4: A túlárazásra a vevő és az eladó egyaránt hivatkozhat... Akit becsaptak, az van előnyben: ha akarja, azt mondhatja: 'Add vissza a pénzemet' vagy 'Add vissza a különbözetet, amivel becsaptál'. 4.9: A túlárazás nem alkalmazható a következőkre: rabszolgák, adóssággjegyek, föld és templomi vagyon.”²⁴

A római jogi *laesio enormis* szabályához képest a főbb eltérések a következők voltak. Az *ona'ah* szabálya mindkét fél részére fellépést biztosított, bár az kérdéseket vet fel, hogy az eladónak miért állhatott érdekében túlárazásra hivatkozni. Szintén lényeges különbség, hogy elsősorban a sértett választhatott, nem a vevőt illette meg *facultas alternativa*. Szembetűnő, hogy a rabbinikus szöveg a piaci ár egyhatodához köti az eltérés mértékét, szemben a római jogi felértékeléssel, továbbá, ez ingatlanokra nem volt alkalmazható.

A későbbi nemzedékek rabbijai továbbfejlesztették a tannaita doktrínát, és még összetettebb rendszert alakítottak ki.²⁵ Így például *Rabbi Johanan*, aki a harmadik század közepén tevékenykedett, kiterjesztette az *ona'ah*-t az ingatlanokra is, de csak akkor, ha „kirívó” túlárazás történt, és kizárólag a semmisség (*bittul mekah*). jogkövetkezményével.²⁶ Itt éppen ellentétes tényállással találkozunk, a vevő érdekének védelme kerül középpontba.

3.3. A keresztény megközelítés

Aquinói Szent Tamás (Roccasecca, 1225. január 28. – Fossanova kolostor, Priverno, 1274. március 7.) domonkos rendi szerzetes és pap „*A teológia foglalata*” („*Summa Theologiae*”) című munkájában foglalkozik az igazságos ár kérdésével.²⁷

22 III. Mózes 25:47–49. Fordítás: <https://biblia.szeroczei.hu/bible/karoli/LEV/25>.

23 III. Mózes 25:29–30. Fordítás: <https://biblia.szeroczei.hu/bible/karoli/LEV/25>.

24 A Misna, Bava Metzia vonatkozó részének szabad fordítása angol nyelvről.

25 Babilóniai Talmud, Bava Metzia 49a és következő részei.

26 Bava Metzia 57a.

27 „*Utrum aliquis licite possit vendere rem plus quam valeat. Ad primum sic proceditur. Videtur quod aliquis licite possit vendere rem plus quam valeat. Iustum enim in commutationibus humanae vitae secundum leges civiles determinatur. Sed secundum eas licitum est emptori et venditori ut se invicem decipiant,*

A szöveg kiindulópontja a paulusi idézethez hasonlóan veti fel a kérdést, hogy jogosan eladhat-e valaki egy dolgot drágábban, mint amennyit az ér. *Aquinói Szent Tamás* szerint a polgári törvények alapján megengedett a vevőnek és az eladónak, hogy egymást rászedjék. Ugyanakkor ez szemben áll az evangélium tanításával (Máté 7:12), amelynek értelmében az embernek azt kell tennie másokkal, amit szeretne, hogy vele is tegyenek. Ez a kölcsönösségi követelmény azt eredményezi, nem szabad egy dolgot drágábban eladni, mint amennyit az ér, mivel senki sem szeretné, hogy neki drágábban adjanak el egy dolgot annál, mint amennyi annak a valós értéke.

Aquinói Szent Tamás tehát egyértelmű erkölcsi tételnek tekinti, hogy egy adásvétel esetében a dolog forgalmi értékétől nem lehet eltérni. Ez a megközelítés egy idealisztikus világképen alapul és a korábban vizsgált forrásokhoz képest leegyszerűsíti a kölcsönös szolgáltatások közti értékegyensúly problematikáját. Ugyanakkor ez adalék ahhoz a prekoncepcióhoz, hogy a felentúli sérelem számos újkori magánjogi kódexben miért nem csak ingatlanokra és az eladó érdekében került megalkotásra.

4. A felentúli sérelem szabályának továbbélése

4.1. Bartolus

A középkorban a glosszátorok, majd a kommentátorok is magyarázták a *Codex Iustinianus laesio enormis* szabályát. *Bartolus de Saxoferrato* (Venatura falu, Sassoferrato mellett, 1313/1314 – Perugia, 1357. július 13.) a *Codex Iustinianus*hoz írt kommentárjában elemezte a szabályt és azt kiterjesztően értelmezte. A véleménye szerint a felentúli sérelem valamennyi *bonae fidei* szerződésnél alkalmazható, és nem csak az eladót, de a vevőt is védi. Emellett ingatlanok mellett ingóknál is alkalmazható, és a piaci értékre szakértői bizonyítást is lehetővé tett. A szolgáltatások értéke tekintetében a szerződéskötéskori értéket tartotta az irányadónak.²⁸

4.2. A felentúli sérelem az újkori magánjogi kodifikációkban

A francia *Code civil* a római jogi hagyományoknak megfelelően szabályozza a felentúli sérelmet. Amennyiben ingatlan eladása esetén a vételár az ingatlan szerződéskori értékének 5/12-ét nem éri el, úgy lehetőség van a szerződés megtámadására,²⁹ kétéves határidőn belül. Ha a perben a kirendelt szakértők megállapítják a feltűnő értékaránytalanságot és a bíróság helyt ad az eladó keresetének, úgy a vevő választhat: vagy visszaszolgáltatja az ingatlant és visszakapja a vételárat, vagy megtartja az ingatlant és megfizeti a tényleges (valós) forgalmi érték és a kifizetett vételár közötti különbözetet, amelyből a teljes vételár egytizedének megfelelő összeget levonásba kell

quod quidem fit in quantum venditor plus vendit rem quam valeat, emptor autem minus quam valeat. Ergo licitum est quod aliquis vendat rem plus quam valeat. Praeterea, illud quod est omnibus commune videtur esse naturale et non esse peccatum. Sed sicut Augustinus refert, XIII de Trin., dictum cuiusdam mimi fuit ab omnibus acceptatum, vili vultis emere, et care vendere. ... Sed contra est quod dicitur Matth. VII, omnia quaecumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis. Sed nullus vult sibi rem vendi carius quam valeat. Ergo nullus debet alteri vendere rem carius quam valeat. THOMAS AQUINAS: *Summa Theologiae* II-II, q. 77 a. 1.

28 PÓKECZ KOVÁCS, A laesio enormis és továbbélése a modern polgári törvénykönyvekben 180–181.

29 „Si le vendeur a été lésé de plus de sept douzièmes dans le prix d'un immeuble, il a le droit de demander la rescision de la vente, quand même il aurait expressément renoncé dans le contrat à la faculté de demander cette rescision, et qu'il aurait déclaré donner la plus-value.” *Code civil* 1674–1685. § (*De la rescision de la vente pour cause de lésion*).

helyezni. Megemlítendő, hogy a belga polgári törvénykönyv is hasonló szabályt tartalmaz.

Ehhez képest az osztrák ABGB nem korlátozza a felértüli sérelem szabályának alkalmazását kizárólag ingatlanokra, hanem minden kétoldalú szerződés esetén irányadó lesz, leszámítva a kereskedelmi ügyleteket és a szerencseszerződéseket.³⁰

A cseh polgári törvénykönyv Art. 1798 szerint a visszerthes szerződések esetében a felértüli sérelem alapján lehetőség van az eredeti állapot helyreállítására és a gazdagodó felet választás illeti meg az ellenszolgáltatása értékének kiegészítésére. Több kivétel is felsorolásra kerül, így például a nyilvános árverés, befektetési eszközök, szerencsejáték, fogadás stb.

Hasonlóan az osztrák és a cseh szabályozáshoz, a feltűnően nagy értékaránytalanság tényállása a magyar Ptk.-ban is általános szabályként került megfogalmazásra.³¹

A német BGB az előző szabályozási koncepciókhoz hasonlóan kiterjesztően alkalmazza a feltűnően nagy értékaránytalanságot azzal, hogy általánosan szabályozza az aránytalan ügylet tényállását. Másrészt viszont leszűkíti azt azzal, hogy jogkövetkezményt csak akkor fűz hozzá, ha más kényszerhelyzetének, tapasztalatlanságának, ítélőképessége hiányának vagy jelentős akaratgyengeségének kihasználásával jött létre.³²

A svájci Kötelmi Törvénykönyv a BGB megközelítésével állítható párhuzamba. Az OR szerint nyilvánvaló aránytalanság (*ein offenes Missverhältnis*) esetén van lehetőség a szerződés érvényességének megtámadására, de csak akkor, ha azt a másik fél szorult helyzetének, tapasztalatlanságának vagy könnyelműségének kihasználásával idézték elő.³³

Az olasz polgári törvénykönyv szintén ebben a szellemben, általánosan tartalmazza a felértüli sérelemre hivatkozás lehetőségét, de csak akkor, ha a fél szükséghelyzetéből (*stato di bisogno*) eredően kötött ilyen szerződést. Kivételként nevesíti továbbá a szerencseszerződéseket.³⁴

30 „Hat bey zweyseitig verbindlichen Geschäften ein Theil nicht einmahl die Hälfte dessen, was er dem andern gegeben hat, von diesem an dem gemeinen Werthe erhalten, so räumt das Gesetz dem verletzten Theile das Recht ein, die Aufhebung, und die Herstellung in den vorigen Stand zu fordern. Dem andern Theile steht aber bevor, das Geschäft dadurch aufrecht zu erhalten, daß er den Abgang bis zum gemeinen Werthe zu ersetzen bereit ist. Das Mißverhältniß des Werthes wird nach dem Zeitpuncte des geschlossenen Geschäftes bestimmt.“ ABGB 934. § (Schadloshaltung wegen Verkürzung über die Hälfte).

31 Ptk. 6:98. §.

32 „(1) Ein Rechtsgeschäft, das gegen die guten Sitten verstößt, ist nichtig. (2) Nichtig ist insbesondere ein Rechtsgeschäft, durch das jemand unter Ausbeutung der Zwangslage, der Unerfahrenheit, des Mangels an Urteilsvermögen oder der erheblichen Willensschwäche eines anderen sich oder einem Dritten für eine Leistung Vermögensvorteile versprechen oder gewähren läßt, die in einem auffälligen Missverhältnis zu der Leistung stehen.“ BGB 138. § (Sittenwidriges Rechtsgeschäft; Wucher).

33 „1 Wird ein offenes Missverhältnis zwischen der Leistung und der Gegenleistung durch einen Vertrag begründet, dessen Abschluss von dem einen Teil durch Ausbeutung der Notlage, der Unerfahrenheit oder des Leichtsinns des andern herbeigeführt worden ist, so kann der Verletzte innerhalb Jahresfrist erklären, dass er den Vertrag nicht halte, und das schon Geleistete zurückverlangen. 2 Die Jahresfrist beginnt mit dem Abschluss des Vertrages.“ OR 21. cikkely (Übervorteilung).

34 „Se vi è sproporzione tra la prestazione di una parte e quella dell'altra, e la sproporzione è dipesa dallo stato di bisogno di una parte, del quale l'altra ha approfittato per trarne vantaggio, la parte danneggiata può domandare la rescissione del contratto. L'azione non è ammissibile se la lesione non eccede la metà del valore che la prestazione eseguita o promessa dalla parte danneggiata aveva al tempo del contratto. La lesione deve perdurare fino al tempo in cui la domanda è proposta. Non possono essere rescissi per causa di lesione i contratti aleatori. Sono salve le disposizioni relative alla rescissione della divisione“. Codice civile 1448. cikkely (Azione generale di rescissione per lesione).

A román polgári törvénykönyv az uzsorás szerződések esetében ad lehetőséget jogvédelemre. Ezt minden kétoldalú szerződés esetén alkalmazni rendeli, ha a fél a másik fél szükséghelyzetét, tapasztalatlanságát vagy ismerethiányát kihasználva olyan szolgáltatást köt ki, amelynek értéke a szerződéskötés időpontjában jelentősen meghaladja a saját szolgáltatásának értékét.³⁵

Az előzőekben röviden bemutatott koncepciók közül a francia polgári törvénykönyvben tapasztalható leginkább a római jogi *laesio enormis* szabályának modern megjelenítése, míg az osztrák, cseh és magyar szabályok annak egy kiterjesztő újraértelmezését tartalmazzák. A német, svájci, olasz és román magánjogi szabályok pedig egyrészt nem csak ingatlanra kötött adásvétel esetén teszik lehetővé a felentúli sérelem esetén történő jogvédelmet, másrészt viszont előírják a másik fél szorult helyzetének kihasználását arra az esetre, hogy ha a kölcsönösen nyújtott szolgáltatások közötti értékegyenlőtlenség miatt érdeksérelem szenved valamelyik fél, vagyis kifejezetten az uzsorás szerződés érvénytelenségének lehetőségét fogadják el.

5. A common law megközelítése

A *common law* jogrendszerű államokban alapvetően nem ismert a felentúli sérelem koncepciója. Bizonyos hasonlóságokat mutat fel ezzel a *consideration*-tan, amelynek lényege az,³⁶ hogy a szerződéses jogviszonyokban a feleknek valamiféle jogi előnyt kell biztosítaniuk a másik félnek vagy valamilyen jogi kockázatot kell vállalniuk. Ennek hiányában a szerződés nem tekinthető érvényesnek.³⁷ Gordon leegyszerűsítő megfogalmazása szerint az ellenérték (*consideration*) alapvetően egy teljesítés vagy viszonyos ígéret, amelyért alkut kötöttek, és az ígéret jogilag kötelezővé válásához szükség van ellenértékre.³⁸

A *consideration*-doktrína eredete a szakirodalomban sem került egyértelműen tisztázásra, az azonban általánosan elfogadott, hogy a középkorra vezethető vissza.³⁹ Angliában a legkorábbinak a tartozás megfizetése iránti kereset (*action of debt*) számított, amelynek célja nem a felek közötti szerződéses jogviszonyból származó adósi magatartás kikényszerítése, hanem a hitelező vagyoni helyzetének visszaállítása volt. Ehhez képest a 13. században alakult ki az írásos kötelezettségvállalás (*writ of covenant*), amely alapján keresetindításra (*action of covenant*) volt lehetőség, ha a kötelezett az általa okiratban (pecsét alatt) tett ígéretét megsértette.⁴⁰ Ez tipikusan ingatlanokkal kapcsolatban, általában meg nem határozható mértékű kár megtérítésére vagy konkrét szolgáltatás teljesítésére (*specific performance*) irányult. A kereset alapjául a *quid pro quo* elve szolgált, mivel az alperes a kapott szolgáltatás ellenében ígért sajátját nem teljesítette.

A *writ of covenant (and debt)* szerepét felváltotta – de legalábbis kiegészítette – a 14–15. században a szerződésszegéssel okozott károkozás keresete (*action of assumpsit*), ami már nem

35 Román Ptk. 1221. cikkely (*Leziunea*).

36 A „*consideration*” szó jelentése magyarul megfontolás, jogi értelemben ellenszolgáltatás. Lásd: Angol-magyar jogi értelmező szótár magyar angol szöszedettel 63. A szerződési jog és a *consideration*-tan szempontjából az utóbbi értelme alkalmazandó.

37 „*A consideration úgy viszonyul a szerződési joghoz, ahogy Elvis a rock and rollhoz: a Király*”. „*Consideration is to contract law as Elvis is to rock and roll: the King*”. GORDON, A Dialogue About the Doctrine of Consideration 987.

38 GORDON, A Dialogue About the Doctrine of Consideration 988.

39 GIANCASPRO, For Your Consideration: Old Rules, Practical Benefit and a New Approach to Contractual Variation 19.

40 GLASER, Doctrine of Consideration and the Civil Law Principle of Cause 19.

csak okiratban vállalt kötelezettségek érvényesítésére volt igénybe vehető. Ez kezdetben csak a jogellenes cselekményekre volt alkalmazható, de a 16. századra már a kötelezettségszegések esetén is.⁴¹ A „*consideration*” kifejezés először valószínűleg 1557-ben jelent meg a mai jelentés-tartalmával a joggyakorlatban.⁴²

A szerződés érvényességhez az ellenérték megkövetelésével kapcsolatban jelentős lépés volt az 1602-ben a *Pinnel’s* ügyben meghozott ítélet, ami a mai napig említésre méltó. Az ügyben az adós a lejárat előtt egy hónappal részben teljesítette a tartozását, majd a lejárat napján arra hivatkozott, hogy ezzel a teljes tartozását kiegyenlítette. *Sir Edward Coke* az ítéletében arra hivatkozott, hogy az adós a korábbi teljesítéssel kedvező helyzetbe hozta a hitelezőt, amit figyelembe kell venni, de nem mentesül a teljes összeg megfizetése alól. Másrészről viszont, ha a hitelező egy korábbi vagy más nemű teljesítést elfogad, akkor az megfelelő ellentételezésnek számíthat.⁴³ Az 1602-ben a *Slade* ügyben meghozott ítélet pedig kiterjesztette a vállaláson alapuló kereset (*action of assumpsit*) alkalmazását minden informális kötelezettségvállalásra, ami jelentős változásokat hozott magával.⁴⁴ Ez ugyanis teljesen határ nélkülivé tette a kötelezettségvállalások érvényesíthetőségét az angol jogban, ami túlzásnak minősült. Erre született meg válaszként az angol joggyakorlatban a *consideration*-tan, amely szerint egy kötelezettségvállalás csak akkor kikényszeríthető, ha a másik fél ezért értékes ellenszolgáltatást (*good consideration*) ígért, vállalt. Fontos kiemelni, hogy az ellenszolgáltatásnak nem kellett már teljesítettnek lennie, elegendő volt annak ígérete (*executory promise*).

Különösen érdekes és többek által erősen kritizált továbbvitele volt a *consideration*-tannak a *Lord Mansfield* (*William Murray*, Mansfield első grófja) skót származású bíró által a 18. század második felében képviselt álláspont. *Lord Mansfield* megfelelő ellenszolgáltatásnak tekintette az erkölcsi kötelezettséget.⁴⁵ Először a *Pillans v. Van Mierop* váltóügyben alkalmazta ezt a megközelítést,⁴⁶ majd megismételte ennek az elvnek az alkalmazását a *Rann v. Hughes* ügyben a *King’s Bench* bíróságán,⁴⁷ amelyet azonban a fellebbezés folytán a Lordok Háza elvetett. *Mansfield* második kísérlete a *Hawkes v. Saunders* ügy volt,⁴⁸ amelyben meghozott ítéletből kiemelendő az a gondolat miszerint, ha egy személy erkölcsi kötelezettség alatt áll, amit egyetlen *common law* vagy *equity* bíróság sem kényszeríthet ki, és így ígér, úgy a becsületessége és helyes magatartása az ellenérték. Ilyen esetek például, ha valaki ígéretet tesz, hogy kifizeti egy elévült tartozását; vagy ha valaki, miután nagykorúvá vált, ígéretet tesz, hogy kifizeti azokat a tartozásokat, amelyeket fiatal korában szerzett; vagy ha egy fizetéseképtelenné vált a csődeljárás után már jómódú körülmények között ígéretet tesz az összes adósságának kifizetésére; vagy ha valaki titkos vagy írásbeli forma hiányában érvénytelen *trust* alapján teljesít.

Az *Eastwood v. Kenyon* ügyben hozott ítélet finomította ezt a megközelítést, mivel a korábbi ellenszolgáltatást nem találták megfelelőnek egy későbbi, immár pusztán az erkölcsi alapon nyugvó

41 Pickering v Thoroughgood (1532) 93 YB Sel Soc 4.

42 Joscelyn and Shelton’s Case, 3 Leon. 4 (C. P.).

43 Pinnel’s Case (1602) 5 Co Rep 117.

44 Slade’s Case (Slade v. Morley) (1602) 4 Co. Rep. 91a; 76 ER 1072. Lásd ehhez: IBBETSON, Sixteenth Century Contract Law: Slade’s Case in Context 295–317. BAKER, New Light on Slade’s Case 51–67.

45 Hawkes v. Saunders, 1 Cowper 289, 290, 98 Eng. Rep. 1091 (1782).

46 Pillans v Van Mierop (1765) 3 Burr 1663.

47 Rann v Hughes (1777) 2 Cowp 544.

48 Hawkes v. Saunders (1782) 1 Cowp 289, melyet a Trueman v Fenton (1777) 2 Cowp 544 ügy előre vetített. MERKIN, Historical Introduction of the Law of Privy9–10.

lehetséges szolgáltatás ellentételezéseként.⁴⁹ *Lord Denman* főbíró azzal érvelt, hogy az ellenérték szükségességét semmissé tenné az erkölcsi alapon vállalt kötelezettség bíróság előtti érvényesíthetősége, mivel a szerződési jog feladata nem az erkölcs kikényszerítése, valamint az összes kapu kinyílna, és mindenki próbálkozna az elhangzott ígérek érvényesítésével. Az erkölcsi ellenérték elfogadása azonban bizonyos fokig továbbra is a joggyakorlat része maradt.

A *consideration*-tan napjainkban is az angol szerződési joggyakorlat része, amelynek számos szabályát alakítják. Megemlítendő viszont, hogy a jogirodalomban egyre többször felmerül, hogy szükséges-e ez a szerződések érvényességének megítéléshez. Ezek közül kiemelendő *Fried* megközelítése, aki szerint a *consideration*-tan önmagában ellentmondásos. Egyrésztől megköveteli egy kötelezettségvállalás bírósági úton való érvényesítéséhez azt, hogy a magát lekötöző személy valamilyen ellenszolgáltatásban részesüljön, másrésztől viszont nem kívánja meg annak értékarányosságát. Az első feltétel azt sugallja, hogy a szerződéses kötelezettségvállaláshoz szükséges ellenérték megkövetelése azért indokolt, hogy a jog megvédje a jogalanyt a felelőtlenül vállaltától, míg a második éppen ezt rontja le azzal a megközelítéssel, hogy az ellenértéknek nem kell arányban állnia a kötelezettségvállalás szerinti szolgáltatás értékével. Míg az ellenszolgáltatás megkövetelése paternalista, addig annak mértékének arányosításáról való lemondás kifejezetten liberális jogpolitikai megfontolásokat feltételez. Ezt az ellentmondást tovább árnyalja, hogy egy szerződésmódosításhoz, egy követelés elengedésének érvényességéhez már nem szükséges ellenérték.⁵⁰

Fuller megközelítése szerint három fő funkciója van a *consideration*-tannak, így a bizonyítás, az óvatosság és a becsatornázás. A *consideration*-tan mellett szól az, hogy egyes szerződések érvényességéhez a kontinentális európai jogrendszerek magánjogi szabályai formai követelményeket írnak elő,⁵¹ amelyeket a *common law*-ban az ellenérték vált ki. A bizonyítást segíti elő az ellenérték kikötése, mivel az ingyenes kötelezettségvállalások általában csak szóban jönnek létre, így az ellenszolgáltatás kikötésének hiányában nehezen bizonyíthatóak. Másrésztől óvatosságra inti a kötelezettségvállalót, mivel ellenérték nélkül csak írásos, hitelesített kötelezettségvállalása lesz érvényes. Ebből eredően a jogalany jobban átgondolja az ingyenes kötelezettség vállalását, ha annak bírósági úton való kikényszeríthetőségéhez ellenszolgáltatás kikötése is szükséges. Harmadrésztől a szerződést így sorolják be a kikényszeríthető kötelezettségvállalások közé.⁵²

Slup rámutat arra, hogy a *consideration* párhuzamba állítható a kontinentális európai (civiljogi) jogrendszerek magánjogában a római jogi hagyományokra épülő *causa* szerepével.⁵³ A civiljogi jogrendszerekben egy kötelezettségvállalás érvényessége a megfelelő jogcímhez kötődik, pl. ingyenes kötelezettségvállalás jogcíme lehet ajándékozási szerződés, kötelezettségvállalás közérdekű célra stb. Ennek megfelelően hasonló funkciót tölt be az ellenérték a *common law*-

49 Eastwood v Kenyon (1840) 11 Adolphus and Ellis 438; 113 ER 482.

50 FRIED, Contract as Promise: A Theory of Contractual Obligation 92–111. XIE, Onwards a Normative Basis of the Doctrine of Consideration 12–14.

51 Például a német magánjogban az ingyenes (ajándékozási célú) kötelezettségvállalás érvényességéhez közjegyzői okiratba foglalás szükséges: „Zur Gültigkeit eines Vertrags, durch den eine Leistung schenkweise versprochen wird, ist die notarielle Beurkundung des Versprechens erforderlich”. BGB 518. § (1) bekezdése. A számos egyéb példa közül a párhuzam kedvéért most csak a házastársak közötti egymás közötti szerződésére utalok még, amelyet a Ptk. 4:41. § (1) bekezdése szabályoz.

52 FULLER, Consideration and Form 799–824. Ezt elemzi: SLUP, The Doctrine of Consideration in English Law and Its Fading 24–25. *Fuller* gondolatmenetét viszi tovább és kritizálja: GAMAGE – KEDEM, Resolving the Paradox of the Consideration Doctrine: The Implications of Inefficient Signalling and of Anti-Commodification Norms.

53 SLUP, The Doctrine of Consideration in English Law and Its Fading 25.

ban mint a jogcím a civiljogi jogrendszerekben, mivel ez utóbbiakban megfelelő jogcím nélkül az adott követelés nem lesz jogi úton kikényszeríthető. Ez párhuzamba állítható a római jogi szerződési rendszerrel, ahol az önálló keresettel érvényesíthető szerződések rendszere zárt volt, és csak hosszabb történeti fejlődés után jutottak el a római jogászok egyes, a felek pusztá megegyezésén alapuló megállapodások szerződésként történő elismeréséhez. Ez a konszenzuálszerződések (*emptio venditio, locatio conductio, mandatum, societas*) és a peresíthető pactumok (*pacta vestita*) esetében jelentkezett, bár ez utóbbiak sohasem érték el a szerződés szintjét.

6. Záró gondolatok

A feltűnő értékaránytalanság szabályának alkalmazása esetében két fontos elv ütközése tapasztalható. A piacgazdaság viszonyai között teljes mértékben elfogadott, hogy az áruk forgalmazása és szolgáltatások nyújtása során a bekerülési költségeket meghaladja az értékesítésből származó bevétel, vagyis profitot termeljen a gazdasági vagy kereskedelmi tevékenység. A közelmúlt magyar magánjogi irodalmában is ehhez kapcsolódó álláspontokkal találkozunk. *Kecskés László* szerint alkotmányossági szempontból támadható a szabályozás, mivel a „*méltányosság és a jogbiztonság ütközik egymással*”,⁵⁴ és véleménye szerint legfeljebb a magánszemélyek egymás közötti szerződéses jogviszonyában lehet indokolt a feltűnő értékaránytalanság szabályának alkalmazása,⁵⁵ de ez is csak fenntartásokkal, mivel számos más jogi eszközt biztosít a polgári jogi kódexünk a sérelem kiküszöbölésére.⁵⁶ *Vékás Lajos* hasonló szellemben arra mutat rá, hogy a fejlett piacgazdaságban a kereskedelmi forgalom követelményei a magánjogi szerződések esetében is alkalmazandók, így csak a fogyasztóvédelem terén indokolt bizonyos védelmi helyzetek megteremtése.⁵⁷

Más oldalról megközelítve jogos társadalmi elvárásnak tűnik, hogy a kiszolgáltatott vagy bizonyos élethelyzetekben nem kellő jártassággal rendelkező személyek számára a jog biztosítson korrekciós lehetőséget arra az esetre, ha az ilyen körülmények miatt önhibájukon kívül hátrányt szenvednek. Ennek tipikus megjelenési formája a jogtörténetben elsősorban a túlzott mértékű kamat kikötése volt, amelyet az erre rászoruló helyzetben lévő emberek védelme érdekében korlátoztak koronként eltérő szabályokkal.⁵⁸

Mindkét megközelítésben fellelhető társadalmi igazság, ezért is meglehetősen nehéz a feltűnő értékaránytalanság szabályának létjogosultságát megállapítani. Az egyik fő kérdés ebből a szempontból az, hogy milyen más magánjogi szabályok biztosítanak védettséget a piacgazdaság természetes mechanizmusa alapján jelentkező és már a társadalmi igazságosság eszméjét veszélyeztető jelenségekkel szemben.

A rövid jogtörténeti áttekintő számos olyan, további kutatást igénylő problémára irányítja

54 KECSKÉS, A szolgáltatás és ellenszolgáltatás értékaránytalansági problémái a szerződési jogban 135.

55 KECSKÉS, A szolgáltatás és ellenszolgáltatás értékaránytalansági problémái a szerződési jogban 137.

56 Nagyon találó az a megfogalmazás, miszerint: „*A vagyonával rendelkező, önmaga és tulajdona védelmére feljogosított, a személyi integritását feltűnő őrző polgár magánjogi képéhez lealacsonyító a döntésképtelenség és a felelőtlenség képzetét párosítani*”. KECSKÉS, A szolgáltatás és ellenszolgáltatás értékaránytalansági problémái a szerződési jogban 138.

57 VÉKÁS, Autópálya-használati szerződések és a Ptk. 201. § (2) bekezdése 322. Hasonló álláspontot képvisel: KEMENES, A szerződés érvénytelenségének egyes kérdései a gazdasági szerződéses gyakorlatban 23.

58 FÖLDI, Néhány észrevétel az uzsora kérdéséhez összehasonlító jogtörténeti perspektívában 18–30. FRIVALDSZKY, Az uzsora és a kamat megítélése Arisztotelésznél, Aquinói Szent Tamás és némely neotomista természetjogász gondolataiban 75–107. MENYHÁRD, A magánjogi uzsora 225–252.

rá a figyelmet, melyek vizsgálata szükséges annak megállapításához, hogy a szolgáltatás és ellenszolgáltatás közötti feltűnő értékaránytalanság szabályozása pontosan mikor, hogyan és milyen társadalmi, gazdasági igényekre válaszolva alakult ki.

Az elemzés alá vont egyes szabályok alapján talán nem túlzás már most leszűrni azt a következtetést, hogy ez nem állt távol a zsidó-keresztény kultúrkörteől és a római jogtól sem, amelyek napjaink európai magánjogára is jelentős hatást gyakoroltak.

Felhasznált irodalom

- Angol-magyar jogi értelmező szótár magyar angol szószedettel. Budapest 1996
- AQUINAS, Thomas: Summa Theologiae II-II., <https://aquinas.cc/la/en/-ST.I> (2025. 06. 27.)
- BAKER, J. H.: New Light on Slade's Case. The Cambridge Law Journal 1971/1. sz. 213–236. <https://www.jstor.org/stable/pdf/4505475.pdf> (2025. 06. 01.)
- BENEDEK Ferenc: Római magánjog. Dologi és kötelmi jog. Pécs 1995
- COHN, Georg: Die Gesetze Hammurabis. Zürich 1903
- DÖMÖTÖR László: Észrevételek a feléntúli sérelem kánonjogi fejlődésének kérdéséhez. In: HARMATHY Attila (szerk.): Jogi Tanulmányok. Budapest 1998, 79–82.
- DÖMÖTÖR László: Észrevételek a laesio enormis és továbbélése kérdéshez. Acta Facultatis Politico-iuridicae Universitatis Budapestinensis. Budapest 1995/96, 45–48.
- DÖMÖTÖR László, Szempontok a feléntúli sérelem doktrínájának jogösszehasonlító vizsgálatához. In: Harmathy Attila (szerk.): Jogi Tanulmányok. Budapest 1996, 275–280.
- DRIVER, G. R. – MILES John C.: The Babylonian Laws I. London 1956
- ERNST, Wolfgang: Klagen aus Kauf. In: BABUSIAUX, Ulrike – BALDUS, Christian – ERNST, Wolfgang – MEISSEL, Franz-Stefan – PLATSCHEK, Johannes – RÜFNER, Thomas (szerk.): Handbuch des Römischen Privatrechts II. Tübingen 2023, 2039–2288.
- FINET, André: Le Code de Hammurapi. Paris 1973
- FÖLDI András – HAMZA Gábor: A római jog története és intézményei. Budapest 2024²⁸
- FÖLDI András: Néhány észrevétel az uzsora kérdéséhez összehasonlító jogtörténeti perspektívában. In: FILÓ Mihály (szerk.): Tanulmányok az uzsoráról. Budapest 2016, 18–30.
- FRIED, Charles: Contract as Promise: A Theory of Contractual Obligation. Cambridge 1981
- FRIVALDSZKY János: Az uzsora és a kamat megítélése Arisztotelészénél, Aquinói Szent Tamás és némely neotomista természetjogász gondolataiban. In: FILÓ Mihály (szerk.): Tanulmányok az uzsoráról. Budapest 2016, 75–107.
- FULLER, Lon L.: Consideration and Form. Columbia Law Review 1941/5. sz. 799–824. <https://gautrais.openum.ca/files/sites/185/2021/02/1117840.pdf> (2025. 06. 01.)
- GAMAGE, David – KEDEM, Allon: Resolving the Paradox of the Consideration Doctrine: The Implications of Inefficient Signaling and of Anti-Commodification Norms. <https://law.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=4087&context=expresso> (2025. 06. 01.)
- GIANCASPRO, Mark A.: For Your Consideration: Old Rules, Practical Benefit and a New Approach to Contractual Variation. PhD Thesis (The University of Adelaide) 2014 <https://digital.library.adelaide.edu.au/server/api/core/bitstreams/59c77643-7ead-4b4f-9dc9-e4b80938cfe6/content> (2025. 06. 01.)
- GLASER, Abram: Doctrine of Consideration and the Civil Law Principle of Cause. Dickinson Law Review 1941–1942/1. sz. 12–25. <https://insight.dickinsonlaw.psu.edu/dlra/vol46/iss1/2/> (2025. 06. 01.)

- GORDON, James D.: A Dialogue About the Doctrine of Consideration. *Cornell Law Review* 1990/5. sz. 987–1006. <https://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=3464&context=clr> (2025. 06. 01.)
- IBBETSON, David: Sixteenth Century Contract Law: Slade's Case in Context. *Oxford Journal of Legal Studies* 1984/3. sz. 295–317. <https://www.jstor.org/stable/764181?Search=yes&term=ibbetson&list=hide&searchUri=%2Faction%2FdoAdvancedSearch%3Fq0%3Dibbetson%26f0%3Dau%26c0%3DAND%26q1%3D%26f1%3Dall%26c1%3DAND%26q2%3D%26f2%3Dall%26c2%3DAND%26q3%3D%26f3%3Dall&seq=1> (2025. 06. 01.)
- JUSZTINGER János: A vételár a római jogban: „emptionis substantia constitit ex pretio”. *Jura* 2005/1. sz. 114–129.
- JUSZTINGER János: A vételár az ókori római adásvételnél. Budapest – Pécs 2016
- JUSZTINGER János: Ármeghatározás a római adásvételnél. *Debreceni Jogi Műhely* 2008/1. sz. 1–11., <https://ojs.lib.unideb.hu/DJM/article/view/6418/6017> (2025. 06. 01.)
- JUSZTINGER János: Az árképzés korlátai a római adásvételnél. *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Jur. et Pol. Tom. XIII/1.* 49–64.
- KECSKÉS László: A szolgáltatás és ellenszolgáltatás értékaránytalansági problémái a szerződési jogban II. A felén túli sérelem (laesio enormis) klasszikus intézményének megjelenése és alkalmazása a magyar jogban. *Magyar Jog* 1999/3. sz. 129–142.
- KEMENES István: A szerződés érvénytelenségének egyes kérdései a gazdasági szerződéses gyakorlatban. *Polgári jogi kodifikáció* 2002/2. sz. 7–27.
- KMOSKÓ Mihály: Hammurabi törvényei. Kolozsvár 1911
- KOHLER, Josef – PEISER, Felix Ernst: Hammurabi's Gesetz I. Leipzig 1904
- MENYHÁRD Attila: A magánjogi uzsora. In: FILÓ Mihály (szerk.): *Tanulmányok az uzsoráról.* Budapest 2016, 225–252.
- MERKIN, Robert: Historical Introduction of the Law of Privity. In: MERKIN, Robert (szerk.): *Privity of Contract. The Impact of Contracts (Rights of Third Parties) Act 1999.* London – New York 2000
- MÜLLER, David Heinrich: *Das syrisch-römische Rechtsbuch und Hammurabi.* Wien 1905
- MÜLLER, David Heinrich: *Über die Gesetze Hammurabi's.* Wien 1904
- PÓKECZ KOVÁCS Attila: A feléntúli sérelem dogmatikai konstrukciója a római jogban és a modern polgári törvénykönyvekben. *Jura* 2014/2. sz. 116–126.
- PÓKECZ KOVÁCS Attila: A laesio enormis és továbbélése a modern polgári törvénykönyvekben. *Jogtudományi Közlöny* 2000/5. sz. 177–185.
- PÓKECZ KOVÁCS Attila: Laesio enormis and its survival in modern civil codes. In: Štenpien, Erik (szerk.): *Kúpna zmluva – historia a súčasnosť II. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej dňa 26. – 27. septembra 2014 na Právnickej fakulte UPJŠ v Košiciach.* Košice 2014, 219–244.
- REHME, Paul: Geschichte des Handelsrechts. In: Ehrenberg, Victor (szerk.): *Handbuch des gesamten Handelsrechts mit Einschluß des Wechsel-, Scheck-, See und Binnenschiffahrtsrecht, der Versicherungsrechts sowie des Post- und Telegraphenrechts.* Leipzig 1913
- SELB, Walter: *Antike Rechte im Mittelmeerraum. Rom, Griechenland, Ägypten und der Orient.* Wien – Köln – Weimar 1993
- SIKLÓSI Iván: A szerződés „érvényessé válásának” problémájához a római jogban és a modern jogokban. Római jogi és összehasonlító jogi megjegyzések az új Ptk. 6:111. § (1) bekezdésének margójára. *Jogtudományi Közlöny* 2014/4. sz. 202–207.
- SLUP, Pawel: The Doctrine of Consideration in English Law and Its Fading. *Warsaw University Law Review* 2018/2. sz. 21–38.

- SUKAČIĆ, Marko: Consumer protection in ancient Rome – lex Iulia de annona and edictum de pretiis rerum venalium as prohibitions of abuse of dominant position? Economic and Social Development: 22nd International Scientific Conference on Economic and Social Development „The Legal Challenges of Modern World”. Split 2017, 107–117. <https://www.croris.hr/crosbi/publikacija/prilog-skup/649900> (2025. 06. 01.)
- VÉKÁS Lajos: Autópálya-használati szerződések és a Ptk. 201. § (2) bekezdése. Magyar Jog 1998/6. sz. 321–327.
- VISKY Károly: Die Proportionalität von Wert und Preis in der römischen Rechtsquellen des III. Jahrhunderts. Revue internationale des droits de l’antiquité. 1969/16. sz. 355–388.
- WESTBROOK, Raymond: The Origin of Laesio Enormis. Rida 2008/55. sz. 39–52.
- XIE, Zhuoyan: Onwards a Normative Basis of the Doctrine of Consideration. LLM Thesis (University of Toronto). Toronto 2010
- ZIMMERMANN, Reinhard: The Law of Obligations. Roman Foundations of Civilian Tradition. Cape Town – Wetton – Johannesburg 1992, <https://www.scribd.com/document/539569792/The-Law-of-Obligations> (2025. 06. 01.)

